

2019/3

---

29. (65.) ÉVFOLYAM, 2019. 3.

FELELŐS SZERKESZTŐ: Kovács Katalin

SZERKESZTŐK: Kovács Katalin (Tanulmányok, Kitekintés, Könyvszemle), Szabó Piroska (Külföldi folyóirat-figyelő), Sághi Ilona

---

☞ Szerkesztőbizottság elnöke: Hegyközi Ilona

☞ Szerkesztőbizottság: dr. Dippold Péter, dr. Hajnal-Ward Judit, dr. Hangodi Ágnes, dr. Koltay Tibor, dr. Murányi Lajos, Orbán Éva, Pogány György, Rácz Ágnes, dr. Sipos Anna Magdolna, dr. Tóth Máté, Villám Judit.

☞ **Borítóterv:** Gerő Éva ☞ **Műszaki szerkesztő:** Nagy László ☞ **Szerkesztőség:** OSZK Könyvtári Intézet, 1014 Budapest, Szent György tér 4–6. (Budavári Palota F. épület) ☞ **Telefon:** + 36-1-224-3795 ☞ **Fax:** +36-1-224-3875. ☞ **E-mail:** kovacs@oszk.hu, szabó.piroska@oszk.hu ☞ **Megjelenik:** negyedévente. ☞ **Egy szám ára:** 1500.-Ft + 5% áfa. ☞ **Éves előfizetés:** 6000.-Ft + 5% áfa + postaköltség ☞ **Külföldi előfizetés:** 100 euró ☞ **Terjeszti:** az OSZK Könyvtári Intézet, Könyvtártudományi Szakkönyvtár ☞ **Előfizethető:** a szerkesztőség címén. ☞ **Kiadja:** az Országos Széchényi Könyvtár ☞ **Felelős kiadó:** az OSZK főigazgatója ☞ **Nyomda:** Nalors Grafika Kft., Vác ☞ **Felelős vezető:** Szabó Gábor ☞ HU ISSN 0023-3773 Index 26408 (Nyomtatott) HU ISSN 1586-5193 (Online)

KÖNYVTÁRI INTÉZET

BIBLIOTHECA
NATIONALIS
HUNGARIAE

Lapunkat az alábbi referáló lapok és adatbázisok dokumentálják:

HUMANUS (Humántudományi Tanulmányok és Cikk Adatbázisa),

Library Literature and Information Science Full Text (EBSCO),

LISA (Library and Information Science Abstracts),

LISTA (Library Information Science and Technology Abstracts, EBSCO)

*A folyóirat megjelenését az Emberi Erőforrások Minisztériuma és
a Nemzeti Kulturális Alap támogatja.*

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

25nka
Nemzeti Kulturális Alap

<http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma>

www.nka.hu

A KÖNYVTÁRI FIGYELŐ online változata a

<http://ki.oszk.hu/kf> címen érhető el.

A folyóiratban olvasható írások a szerzők véleményét tükrözik, nem mindig azonosak a szerkesztőség álláspontjával.

A szerkesztőség nem őrzi meg és nem küldi vissza a kéziratokat.

E számunk szerzői, közreműködői:

BILICSI Erika (osztályvezető, MTA KIK, Bp.), BÓDOG András (a Könyvtári Intézet munkatársa, Bp.), CSORBA-SIMON Eszter (a Pécsi Tudományegyetem, Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont munkatársa, Pécs), FAZOKAS Eszter (a Könyvtári Intézet osztályvezetője, Bp.), GELLÉR Ferencné (címetes igazgató, Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár, Debrecen), HEGYKÖZI Ilona (a Könyvtári Intézet ny. osztályvezetője, Bp.), HOLL András (az MTA KIK informatikai főigazgató-helyettese, Bp.), HORVÁTH Adrienn (a Könyvtári Intézet munkatársa, Bp.), HORVÁTH Hajnalka (az MTA KIK munkatársa, Bp.), HUBAY Miklós (a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársa, Bp.), JÁVORSZKY Ferenc (tanársegéd, Eszterházy Károly Egyetem, Tudástechnológiai Intézet, Jászberény), KISS Gábor (a Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár igazgatója, Zalaegerszeg), KOLTAY Tibor (intézetigazgató, Eszterházy Károly Egyetem Tudástechnológiai Intézet, Jászberény), MURÁNYI Péter (egyetemi docens, ELTE KITI, Savaria Könyvtártudományi Csoport, Szombathely, Bp.), MURÁNYI Lajos (az MTA Könyvtár ny. osztályvezetője, Bp.), NAGY Erika (folyóirattári csoportvezető, MTA KIK, Bp.), NÉMETH Márton (az OSZK munkatársa, Bp.), POGÁNY György (a pilisi Kármán József Városi Könyvtár ny. igazgatója), PRÓKAI Margit (a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár igazgatója, Miskolc), SCHMELCZER-POHÁNKA Éva (könyvtárvezető, Pécsi Egyházmegyei Könyvtár, Pécs), SONNEVEND Péter (ny. főiskolai tanár, Bp.), SZABÓ Piroska (a Könyvtári Intézet munkatársa, Bp.), SZÜTS Etele (osztályvezető, Forum Hungaricum Nonprofit Kft. Bp.), TÖMÖRY Pál (osztályvezető-helyettes, MTA KIK, Bp.), VISZOCSEKNÉ PÉTERI Éva (a BME OMIKK ny. osztályvezetője, Bp.)

Köszönjük szerzőink e számhoz adott önzetlen munkáját!

Abstracts 359

TANULMÁNYOK

JÁVORSZKY Ferenc – KOLTAY Tibor – MURÁNYI Péter: A magyar kutatók adatműveltségi készségeiről 363

HOLL András – HORVÁTH Hajnalka – BILICSI Erika – NAGY Erika – TÖMÖRY Pál: Folyóirat- és könyvdigitalizálás az MTA Könyvtárában. Lezárult az első szakasz 375

SZÜTS Etele: Kulturális örökségünk digitalizálásának problémái 383

MŰHELY

KISS Gábor: Offline könyvtárosok, online használók. *Innovatív megoldások a könyvtári szolgáltatások szervezésében* 395

CSORBA-SIMON Eszter: Szárnyat adó szövegek – az irodalomterápia hatása a gyermekotthonban élő kamaszokra 400

Nyilatkozat a nemzetközi katalogizálási alapelvekről
Statement of International Cataloguing Principles (ICP) 407

MŰLTUNKBÓL

POGÁNY György: Befejeződött a Petrik-bibliográfia pótköteteinek kiadása. A retrospektív magyar nemzeti bibliográfia XVIII. századi szakaszának áttekintése 421

SCHMELCZER-POHÁNKA Éva: A Pécsi Missale két kiadásának fennmaradt példányai és helyi jelentőségük 431

NEKROLÓG

Elhunyt dr. Gomba Szabolcsné dr. Lábos Olga (1935–2019)... 444

Búcsú Simon Zoltántól (1935–2019) (*Gellér Ferencné*) 445

KITEKINTÉS

BÓDOG András: Középpontban a nyílt tudomány. *Focus on Open Science* konferencia a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában..... 446

KÖNYVSZEMLE

Lelkes aktivitás? Kényszerű behódolás? Átmentési kísérlet?

Újabb elemzések a német közkönyvári vezetők mozgásteréről és magatartási mintáiról a náci uralom alatt (1933–1945)

Volksbibliothekare im Nationalsozialismus. Handlungsspielräume, Kontinuitäten, Deutungsmuster. Hrsg. von Sven Kuttner, Peter Vodosek. Wiesbaden, Harrassowitz V. , 2017.

324 p. (Ism.: *Sonnevend Péter*) 421

Valóságos könyvtár – könyvtári valóság. Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2018

Valóságos könyvtár – könyvtári valóság. Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2018. Szerk. Kiszl Péter és Csík Tibor. Budapest, ELTE BTK KITI, 2018. 383. p.

(Ism.: *Koltay Tibor*) 449

KÜLFÖLDI FOLYÓIRAT-FIGYELŐ (REFERÁTUMOK)

Könyvtár- és információtudomány 459

Könyvtár- és tájékoztatásügy 463

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények 472

Munkafolyamatok és szolgáltatások 479

Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek 493

Vezetés, irányítás 496

Felhasználók és használat 500

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés 506

Könyvtárgépesítés, könyvtárápület 509

Kapcsolódó területek 514

A számot szerkesztette:

Kovács Katalin, Szabó Piroska, Murányi Lajos, Sági Ilona

Folyóirat- és könyvdigitalizálás az MTA Könyvtárában

– Lezárult az első szakasz

HOLL András – HORVÁTH Hajnalka – BILICSI Erika – NAGY Erika – TÖMÖRY Pál

Bevezető

Az MTA Könyvtár és Információs Központ (MTA KIK) digitalizálási programja az MTA elnöksége által elfogadott, a 2014–2018-as időszakra vonatkozó stratégián alapul. A program célja az MTA-hoz köthető – az MTA kiadásában, az Akadémiai Kiadónál, MTA támogatással vagy az intézethálózatban megjelent – folyóiratok, könyvek minél teljesebb körű digitalizálása és nyílt hozzáféréssel való elérhetőségének megteremtése volt. Mivel hatalmas mennyiségű anyagról van szó, elengedhetetlen volt a válogatás: a folyóiratok könnyebben összegyűjthetőek voltak, digitalizálásuknak és közzétételüknek kevesebb akadálya látszott, így ezekre összpontosítottunk. Az előzetesen kitűzött célokhoz képest a projekt során esetenként szélesebb körből merítettünk: digitalizáltunk az MTA-hoz nem köthető, más tudományos társaságok által megjelentetett folyóiratokat is, sőt, néhány olyan reformkori folyóiratot is az MTA Könyvtár gyűjteményéből, amelyek nem tudományosak, ám a kutatók számára forrásanyagként fontosak. Könyvek is digitalizálásra kerültek, ebben az esetben viszont

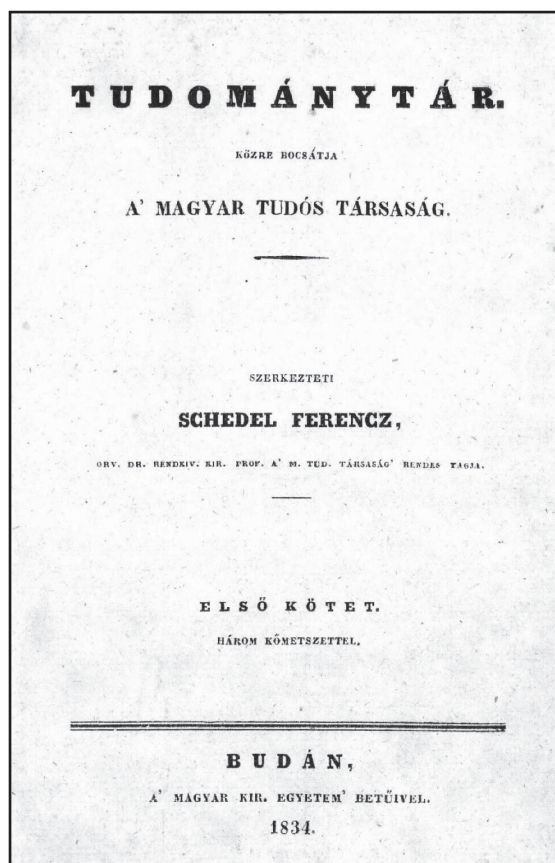
még jelentős anyag maradt hátra – az I. világháború előtt kiadott kötetekkel foglalkoztunk elsősorban. Elkezdődött a mikrofilmen őrzött dokumentumok digitalizálása is, bár csak a gyűjtemény igen csekély részének feldolgozására kerülhetett sor ebben a programban.

A kitűzött feladatot a hatalmas volumen miatt saját kivitelezésben nem tudtuk megoldani, ezért a folyóiratok és könyvek digitalizálását az Arcanum Adatbázis Kft.-vel együttműködve végeztük. A velük történt megegyezés szerint hozzájárultunk az anyagok Arcanum Digitális Tudománytárban (ADT) való elhelyezéséhez. (Kivételt csak néhány nem MTA-s társasági lap képviselt, ahol a kiadó nem járult hozzá az ADT-ben való közzétételhez.) A mikrofilmek digitalizálását a PEDRO Tanácsadó és Kereskedelmi Kft. közreműködésével valósítottuk meg. Sajnos a mikrofilmek esetében nem volt lehetőségünk olyan mértékű feldolgozást végezni, amelyet elképzeltünk, ezért a felvételeket utómunkálatok nélkül (pl. nincsenek kiegyenesítve, körbevágva, nem távolítottuk el a túl- vagy alulexponált, illetve élelten felvételeket) ad-

tuk közre a repozitóriumi gyűjteményeinkben. Kutatási célra így is megfelelnek, ezért nem volt indokolt éveig visszatartani a felvételeket. Saját digitalizáló műhelyünkben csupán kisebb kiegészítő jellegű munkákat végeztünk a projekt keretein belül.

A digitalizálás eredményeit a REAL* különböző gyűjteményeiben helyeztük el: a folyóiratokat a REAL-J-ben¹, a könyveket a REAL-EOD-ben², a mikrofilmekről készült kéziratok és muzeális könyvek felvételeit pedig a REAL-MS-ben³, illetve a REAL-R-ben⁴. Cikkünkben az MTA pályázatokból finanszírozott projektről számolunk be. Nem foglalkozunk a repozitóriumi gyűjteményekbe került egyéb anyagokkal – mint amelyeket a Könyvtár törzsgyűjteményi vagy különgyűjteményi állományainak más projektjeinek (pl. RMK, Arany János, Széchenyi István, Nemzeti Casino, Héber, Arab, Perzsa, Török) keretében digitalizáltunk vagy digitalizáltattunk.

1. ábra

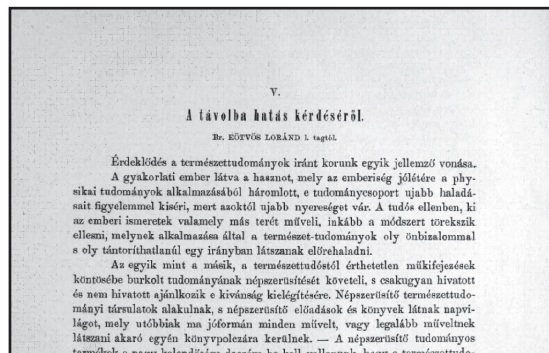
Az 1934-ben indult Tudománytár első kötete

A digitalizálási program számokban

A projekt költségeinek jelentős részét – lényegében az Arcanum és a PEDRO munkadíját – az MTA éves infrastruktúra pályázatának segítségével fedeztük. Az első években nagyobb összegek álltak rendelkezésre, később a pályázati összegek valamelyest csökkentek, és a digitalizálható anyagok mennyisége is szűkült. A külső digitalizálásra az öt év során valamivel több, mint 100 millió forintot fizettünk ki.

Az akadémiai infrastruktúra pályázatok keretében 344 folyóiratcím összesen 9760 kötetét és 2967 kötet könyvet digitalizáltunk, összesen több mint 4,5 millió oldal terjedelemben. A könyvek nagy része 64 sorozatból került ki. A mikrofilmek közül a határon túli magyar könyvtárakban őrzött dokumentumokról készült tekerceket válogattuk ki. Mivel azonban egy-egy tekercsen több tétel is szerepel, számos egyéb lelhelyről – köztük az MTA KIK-ből – származó anyagról is digitális másolat készült. Ezek főként régi kéziratok és muzeális könyvek, azaz közkinccsek, így online közzétételükhöz felhasználási engedély beszerzésére nem volt szükség. Mikrofilmről 1458 dokumentum (248 tekercsről, mintegy 210 000 felvétel) digitalizálása valósult meg.

A cikkünk tárgyát képező, valamint a saját műhelyünkben készült és az átvett anyagokkal együttesen a REAL gyűjteményei cikkünk beküldésekor 130 ezer tételt tartalmaztak.

2. ábra

Eötvös Loránd előadása az Akadémia évkönyveiből

A digitalizálás folyamata és termékei

A bevezetőben megfogalmazott célnak megfelelő dokumentumok föltérképezéséhez fölhasználtuk saját gépi és kézi katalógusainkat, az Akadémiai Kiadó régi nyomtatott katalógusait és az Akadémia

* REAL – Repository of the Academy's Library

intézeteinek honlapjait. A címeiket téma szerint – az Akadémiai osztályok szakterületeinek megfelelően – táblázatba szerveztük, melyet megkaptak az MTA intézetei, osztályai és elnöksége. A kísérőlevélben *Monok István* főigazgató úr tájékoztatta az illetékeket a tervezett projektről, támogatásukat (az MTA finanszírozásához), hozzájárulásukat (pl. publikálási engedélyek) és együttműködésüket (pl. digitalizálható példányok rendelkezésre bocsátása) kérve.

A táblázatokból világosan látszott, amit addig csak sejtettünk: olyan nagyságú az anyag, hogy fontossági sorrendet kell felállítanunk: kiemelten kezeltük a „nagy” sorozatokat (pl. az MTA idegen nyelvű folyóiratait), a szerzői jog által már nem védett (praktikusan: I. világháború előtti) dokumentumokat, illetve azokat, amelyekből rendelkezünk többes- vagy állományba nem vett példányokkal, illetve, természetesen, a Könyvtár saját kiadványait.

Az elő- és utómunkálatok (az anyagok kiválasztása, előkészítése és adminisztrálása, visszavétele, REAL-feltöltés, katalógusrekordok módosítása) a könyvtári kollégákra hárultak, ami rengeteg többletmunkát jelentett. Úgy érezzük, a munka során szerzett tapasztalatainkat érdemes a könyvtári közösséggel megosztanunk.

A „nagy” táblázat alapján legelőször is megnéztük, mivel érdemes kezdeni: kijelöltünk jónéhány címet, amely szóba jöhet. Ezután fölmértük az állományunkat: hány példányt tartunk az adott sorból, van-e esetleg leltározatlan (pl. a régi tartalékból még megmaradt), tud-e esetleg valamelyik intézet rendelkezésünkre bocsátani digitalizálható példányt. (Ez utóbbi, sajnos, előzetes várakozásainkkal ellentétben, nagyon ritkán sikerült.) Akadtak olyan szorosan kötött, fel nem vágható sorozatok is, melyeknek digitalizálásáról egyelőre le kellett mondanunk.

Leltározatlan példányokat azért próbáltunk beszerezni, mert ezeket fölolvághattuk: így gyorsabb és olcsóbb volt a szkennelés. Leltározott példányoknál, amikor kettőnél több példánnyal rendelkezünk, bizonyos sorokat összevontunk, és a felvágott példányokat már nem köttettük vissza. (A visszakötés nem csak drága, de sokszor nem is lehetséges, ha eleve keskeny a belső margó.) Mivel az Akadémiai Könyvtár kiemelt feladata az MTA szellemi örökségének megőrzése, így első példányokat csak nagyon kivételes esetben engedtünk felválni. (1949 előtt megjelent köteteket egyáltalán nem engedtünk felválni, kivéve egy nagyon minimális mennyiségű leltározatlan állományt.) Így gyakran megesett, hogy a digitalizálásra küldendő anyag meglehetősen „mozaikosan” állt

össze: leltározatlan füzetek, saját másodpéldány, saját első példány, más könyvtárból származó kötetek, vágható/nem vágható, illetve ezek egy-egy folyóiratcímen belül mindenféle kombinációban. Nem beszélve a „lyukakról”, mert bizony számos alkalommal megesett, hogy legnagyobb igyekezetünk ellenére sem tudtunk hiánytalan sort kiállítani.

Mindezt adminisztrálni is kellett, nem utolsósorban az elszámolás miatt, hiszen a vágható/nem vágható oldalak digitalizálási tarifája jelentősen eltért. Így minden egyes szállítmányhoz olyan Excel-tábla készült, amely külön tartalmazta a vágható/nem vágható köteteket/füzeteket. Minden egyes fizikai egység külön sorba került, mert szkennelésnél is így tartják nyilván az oldalszámot, megjegyzéssel a saját magunk számára (kinek az állományából származik, hányadik példány, van-e vele valami speciális teendő stb.). A listára fölvevők azokat a köteteket is, amelyeket esetleg nem tudtunk elküldeni, de a sorozathoz tartoznak, egyszerűsítve a hiánypótlást.

A listákat kinyomtattuk, és elektronikusan is elküldtük: az Arcanumnál megosztható dokumentummá (Google-sheet) konvertálták és kiegészítették a saját oszlopaikkal és megjegyzéseikkel. Ezeket velünk is megosztották, így mindig figyelemmel tudtuk kísérni, hol tart épp a munka, illetve, ha láttuk, hogy valami pótlandó, intézkedni tudtunk.

Magukat a köteteket ládába pakoltuk (1 láda ~ 1 polcfolyóméter ~ 10 000 oldal), szigorúan külön a vágható/nem vágható köteteket, az összetartozó elemeket (pl. folyóiratfüzeteket kötetenként) postai gumival átfogva – szintén segítségül a szkenneléshez. Előzetesen minden egyes kötetet átnéztünk, ha volt pl. éves összesített tartalomjegyzék, azokat a kötetek elejére raktuk, vagy ha különleges bánásmódot kívánt a dokumentum (pl. kihajtható térkép miatt csak óvatosan szabadott vágni), ezt külön megjegyeztük.

Amikor az anyag visszaérkezett, ugyanezt a táblázatot használtuk: ellenőriztük a szkennelésnél felmerült oldalhiányokat, nem csak véletlenül maradtak-e ki – ha kellett (és tudtuk), ezeket a következő szállítmánnyal pótoltuk. A köteteket tételesen vettük vissza, küldtük a raktárba, kötészetre, vissza valamelyik intézetnek, vagy pedig – a leltározatlan, felvágott köteteket – ideiglenes megőrzésre a törökbálinti raktárba. Sajnos arra nem volt kapacitásunk (sem tárolási, sem adminisztratív), hogy – külföldi példákat követve – ezt az anyagot rendezetten megőrizzük, gondolva a jövőbeli, fejlettebb technikával történő esetleges újradigitalizálásra. Az utómunka részét képezte a többes sorok összevonása, illetve szerencsés esetekben még

az állományunk kiegészítésére is volt módunk. Mivel a digitalizálási munka dandárját az Arcanum végezte saját, az ADT adatbázis fejlesztéséhez kialakított munkamenete szerint, mi kétrétegű, tartalomjegyzékkel ellátott PDF-fájlokat kaptunk kötetenként. Rendelkezésre álltak a PDF-fájlok tartalomjegyzékei szöveges állományok formájában is. Kaptunk továbbá szöveges listákat a fájlnevekkel és néhány metaadattal – ezek a folyóiratok esetében a kötegelte feltöltéshez kerültek felhasználásra.

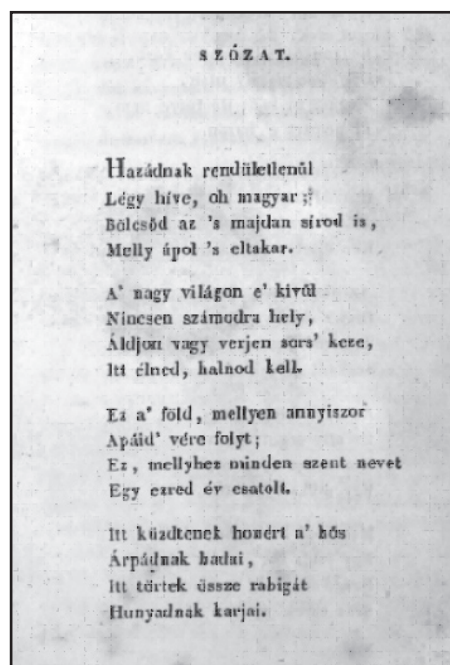
A mikrofilmek esetében is hasonlóan zajlottak az előkészítő munkák. Könyvtárunkban A-s jelzettel azonosítjuk a mikrofilm negatívokat és B-s jelzettel a pozitívokat. Az Aleph katalógusban csak a negatívok vannak feldolgozva, egy ezekről exportált lista segítette a válogatást. Ebben jelöltük a határon túli magyar lelőhelyű dokumentumokat, ill. azokat is, amik ezeknek egy tekercsen szerepelnek. Így a teljes tekercsek digitalizálását rendelhettük meg, amelyek több szempontból is segítettek és segítik majd a jövőbeni munkát is: egyrészt nekünk nem kell nyilvántartani, hogy mely tekercsekről mely dokumentumok lettek digitalizálva és melyek nem; másrészt a PEDRO munkatársainak szinte csak be kellett fűzni a tekercseket a szkennerbe, nem kellett kiválogatni a szkennelendő dokumentumokat egy 6-800 kockás mikrofilmtekercsről; és végül a jövőben így selejtezhetővé váltak a digitalizált dokumentumokat tartalmazó pozitív tekercsek (a negatív felvételeket megőrizzük). A digitalizált felvételeket TIFF-formátumban, az általunk megadott fájlnevezési séma szerint – mappákba rendezve kaptuk meg a PEDRO-tól, ezekből mi fűztük össze szkriptek segítségével a csökkentett felbontású PDF köteteket.

Repozitóriumi elhelyezés

A digitalizált folyóiratokat a REAL-J gyűjteményben helyeztük el. Mivel ez – a projekt lehetőségeinek megfelelően kialakított gyűjtemény – nem cikkenként, hanem kötetenként tárolja a folyóiratokat, a tételekhez tartozó metaadatok minimálisak. A feltöltés kötegelte formában történt, a feltöltéshez használt EPrints XML csomagokat minimális kézi munkával, jobbára szkriptek segítségével hoztuk létre az Arcanum által átadott listákból.

Az ADT esetében a PDF-fájlok tartalomjegyzékeiben és a teljes szövegben lehet keresni, az SZTE Contenta esetében a folyóiratok tartalma cikkenként kerül metaadatokkal ellátva a repozitóriumba. A REAL-J a kötet-szintű feldolgozásával megtestesíti

ti a repozitóriumokról kialakított adatsiló képet. A helyzet ennél valamivel jobb – maga a repozitórium szoftver is indexeli a teljes szöveget, és megteszi ezt a Google is. Azonban egy keresés találatainak eléréséhez a teljes kötetet, esetenként igen nagyméretű fájl kell letölteni, és abban a kívánt szövegrészt újra meg kell keresni. A felhasználás megkönnyítésére a PDF-tartalomjegyzékeket (utólag) elhelyezzük a tételek tartalmi leírás mezőjében. Elindult a folyóiratok cikkekre való szétvágása, és a cikkek elhelyezése a REAL alapgyűjteményben – de ez a munka csak igen lassan halad, a gyakorlatban csak néhány kiválasztott folyóirat teljes feldolgozása várható. A felhasználást megkönnyítheti az is, ha más szolgáltatásokban (mint például az MTMT) egy adott cikkre a PDF-állományon belül az oldalszám feltüntetésével hivatkozunk⁵. Hasonlóképpen tárják fel a REAL-J digitalizált folyóiratköteteteiben lévő tartalmakat a Könyvtár virtuális kiállításai – mint például a Vörösmarty kiállítás honlapjának irodalmi adatbázis szolgáltatása⁶. (A dokumentumok láthatóságának maximalizálása során sok összekapcsolt információs rendszer együttesére kell támaszkodnunk. Fontos az egyes rendszerek funkcionalitása, de fontosabb, hogy sokrétű információs kapcsolatok eredményeképpen a tartalmak különböző platformokról is felfedezhetőek legyenek.)

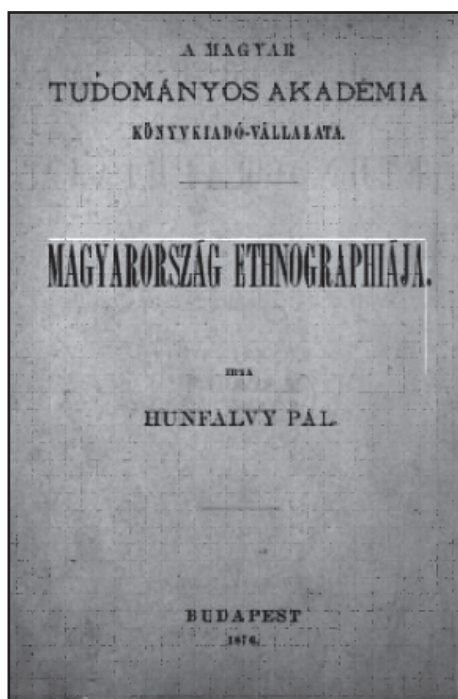

3. ábra

A Szózat az Aurora 1837-es évfolyamából

A könyvek esetében sem egyszerű a helyzet. Ugyan rendelkezésre állnak metaadatok a könyvtári katalógusban, de kérdéses, mennyire pontos a katalógus. Az egyes művek feltöltését az integrált könyvtári rendszerből indítjuk egy SWORD protokollon alapuló szerviz (ALEPH segédprogram) segítségével. Több száz, több ezer kötet feltöltésénél a teljes autopsziára nincs mód, amennyiben a katalógus hibákat tartalmazott, vagy a SWORD szervizben nem sikerült a MARC21-ből minden esetre megfelelő Dublin Core adatokat képezni, kerülhettek hibás adatok a repozitóriumi tételekhez. Tapasztalataink szerint szükség van arra, hogy a feltöltő könyvtáros munkáját, a SWORD szerviz által létrehozott repozitóriumi rekordot egy másik személy ellenőrizze – nálunk ez a folyamat könyveknél a Wikipédiába való linkeléssel összekötve valósul meg. A többkötetes művek és a hierarchikus sorozatok kezelése is hibalehetőségeket rejt – már a könyvtári katalógusban is így volt ez, és ezek a hibák tovább terjedhetnek a repozitóriumba is. Ez néha meg is történik, időnként azonban a repozitóriumi elhelyezés jóvoltából sikerül egy-egy hibát, hiányosságot a katalógusban is javítani. Ezt a folyamatot nehezítheti a jogosultságok hiánya: a repozitóriummal dolgozó kolléga – amennyiben erre jogosult – a katalógusban is javíthat, de ha a jogosultság nincs meg, a javítás könnyen elakad.

4. ábra

Az Akadémia kiadásában megjelent könyvek egyike

A SWORD szerviz segítségével a repozitóriumba feltöltött könyveknél természetesen a katalógusba is bekerül a repozitóriumi URL, és a repozitóriumba is bekerül a katalógusban található leírásra mutató link. A mikrofilmről digitalizált művek esetében is a könyvekhez hasonlóan történt a repozitóriumi feltöltés. Nyílt hozzáférésűvé tettük a projekt keretében digitalizált anyagok túlnyomó részét. Kivételt az Akadémiai Kiadó 1995 után kiadott folyóiratai jelentettek⁷ – esetükben a kiadó a megjelenéstől számított húsz év embargót kért (így az 1996–98-as kötetek már szabadon hozzáférhetőek). A PDF-formátumú állományok letölthetőek, kutatási, oktatási célra vagy személyes használatra, térítés nélkül. A repozitóriumban elhelyezett állományok minősége egy esetleges fakszimile kiadást nem tesz lehetővé, kereskedelmi felhasználás igénye esetén kérjük az érdeklődőket, hogy keressenek meg bennünket.

A Könyvtár nem csupán a kedvezőbb árszabás miatt engedélyezte egyes digitalizált anyagok elhelyezését az ADT-ben – úgy véljük, a digitalizált anyagokat több helyen kell őrizni, és több különféle rendszerben kell megjeleníteni. Egyes, a program keretében elkészített anyagokat átadtunk harmadik intézményeknek is – mint ahogy át is vettünk másutt digitalizált, a gyűjtőkörünkbe tartozó folyóiratokat vagy könyveket.

A digitalizálási program eredményeként létrejött gyűjteményeket különböző fórumokon ismertettük (Holl, 2017 és 2019). A digitalizálandó anyag összeválogatásakor támaszkodtunk Gazda István munkáira – az ő újabb bibliográfiáiban pedig rendszeresen megadja a REAL gyűjteményekben található digitális másolatok elérhetőségét (például Gazda, 2018).

Tervek és feladatok

Nem tudjuk, hogy a jövőben lesznek-e majd pályázati források a digitalizálás folytatására. Ezek hiányában kereskedelmi hasznosításra törekvő partnerekkel együtt lehet esély a jelentős hátralévő könyvanyag és mikrofilmtekercs digitalizálására. Mivel a Könyvtár Digitalizáló műhelyében mindössze két fő dolgozik, ezért házon belül elsősorban a muzeális dokumentumok állományvédelmi minőségű digitalizálása folyik. A mikrofilmek esetében folyamatos előkészítő és selejtező munkát végzünk: jelenleg a katalógusban található bibliográfiai rekordok példányozása zajlik, hogy biztosítsuk ezekhez a dokumentumokhoz is az online raktári kérés lehetőségét. A példányrekordok révén lehetőség nyílik arra, hogy az egyes tekercseket

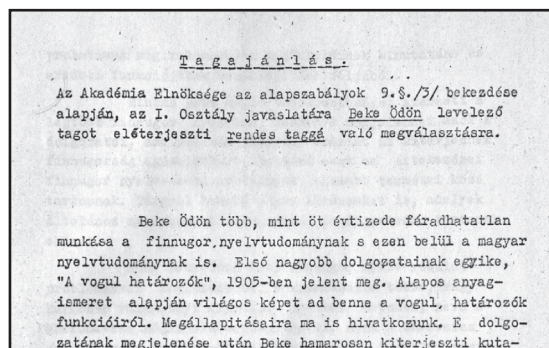
digitalizálendő vagy selejtezendő státusba soroljuk. Vagyis, ha az olvasó kér a raktárból egy dokumentumot, arról visszaosztás előtt eldöntjük, hogy digitalizálendő-e vagy sem. Így, ha bármikor adódik finanszírozási lehetőség a digitalizálás folytatására, hamar, kis ellenőrzés és korrekció után (továbbra is figyelemmel kell lenni, hogy minden dokumentum digitalizálásra kerüljön, ami a kiválasztott tekerceseken van, az esetleges egyéb tekerceseken lévő dokumentumrészekkel együtt) tudunk digitalizálendő csomagot összeállítani. Amennyiben pedig megvalósul a digitalizálás, és a katalógus rekordokba bekerül az online közzétett példány elérhetősége, az érintett tekercesek selejtezendő státuszba kerülnek. Így reméljük, hogy évről évre jelentős mennyiségű tekerceset vonhatunk ki az állományból. A távlati tervek között az is szerepel, hogy összekössük a katalógusunkban azokat a rekordokat, amelyek az MTA KIK-ben őrzött eredeti dokumentum leírását és a mikrofilmen őrzött másolat leírását tartalmazzák. Így nem csak az olvasók juthatnak el az egyes példányokhoz könnyedén, de egyszerűbbé válik annak nyomkövetése is, hogy ne digitalizáljunk olyan dokumentumot mikrofilmről, ami a saját állományunkból származik, hiszen ilyen esetben az eredeti dokumentum digitalizálása a kívánatos. Ennek elkerülése érdekében már tettünk lépéseket: kivontuk a digitalizálendő mikrofilmen őrzött dokumentumok köréből azoknak a rekordjait, melyek valamilyen projekt keretében már elkészültek vagy digitalizálásukra sor fog kerülni (pl. Kaufmann gyűjtemény, Stein gyűjtemény, Széchenyi gyűjtemény, tibeti, arab és török gyűjtemények).

A Könyvtár a teljes hazai tudományos produkum lefedésére törekszik, a digitalizálás súlypontja a tudományostól az ismeretterjesztő, szakmai és egyesületi/közéleti tartalmak felé tolódik. Az MTA mellett egyre nagyobb teret kapnak a különböző tudományos és szakmai egyesületek lapjai, kiadványai is, mivel egyéb szolgáltatásai révén egyre több ilyen szervezettel kerül szakmai kapcsolatba a Könyvtár. A digitalizálás mellett nagyobb hangsúlyt kell fektetni a már rendelkezésre álló tartalmak feltárására, megismertetésére, népszerűsítésére. A birtokunkban lévő szövegtörzset lehetőséget ad szövegbányászati felhasználásra is (a szövegbányászatot tágan értelmezve – lásd Holl, 2015).

Tárlatvezetés

A REAL gyűjteményeiben – mint ahogy a Könyvtár polcain is – rengeteg különféle dokumentum talál-

ható, nem csak az elmúlt öt év digitalizálási pályázatainak eredményei. A bevezetőben említettük a más finanszírozásban megvalósult kisebb volumenű, tematikus digitalizálási programokat. A már eleve digitális formában keletkezett, esetenként nyomtatásban meg sem jelent dokumentumok száma is folyamatosan gyarapszik a kiadókkal való hosszú távú együttműködés révén, és jelentős digitalizált állományokat másoltunk át más gyűjteményekből is. Cikkünk illusztrálására azonban csak azokból a dokumentumokból válogattunk, amelyek az itt bemutatott projekt eredményeképp kerültek a szervezetre.

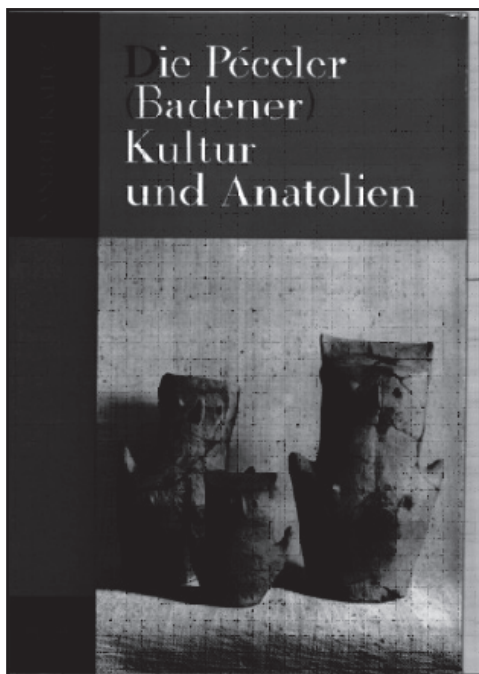
5. ábra

Kivételes esetben levéltári anyagok is a projektbe kerültek. Az akadémiai tagajánlásokat 1882-től nyomtatták ki.

Az 1950-es évek elejétől csak a Levéltárban fellelhető dokumentumok tanúskodnak a tagnak ajánlottakról, míg a rendszerváltás után a Magyar Tudományban ismét közzé nem tették a jelöltek ismertetését. Az olvasók kedvéért a REAL-J-ben egy sorozatot képeztünk a tagajánlási dokumentumokból.

A REAL-J és a REAL-EOD gyűjteményeket böngésző olvasó számára a könyveknél szerző, év, sorozat, a folyóiratoknál cím és év szerinti indexek állnak rendelkezésre. A szerző és az év szerinti böngészési lehetőségek mellett a REAL-MS és a REAL-R gyűjteményekben a dokumentumtípusoknak megfelelő speciális böngészési nézeteket is kialakítottunk: a kéziratok közt kódex és kollektív szerinti, a muzeális könyvek között pedig RMK szerinti böngészési nézet segíti az olvasót. A gyűjtemények anyagából a látogató nemigen tudja elkülöníteni, melyik dokumentum származik a cikkünkben ismertetett projektből – erre valószínűleg nem is kíváncsi. A folyóiratok esetében például az ezredforduló előtti kötetek többnyire nyomtatott állományok digitalizálásával keletkeztek, a későbbiek általában már eleve digitális formában születtek.

Digitalizálási tapasztalatainkat szívesen megosztjuk az érdeklő közgyűjteményekkel – ahogyan mi is támaszkodtunk más könyvtárak jó gyakorlatára. Anyagaink több különálló gyűjteményben lelhetőek fel, azonban ez lehetőségeket adott arra, hogy saját gyűjteményeink között és szélesebb körben is tapasztalatokat szerezzünk az aggregáció területén. Jó munkát, jó olvasást kívánunk!

6. ábra

A Studia Archaeologica egyik kötete

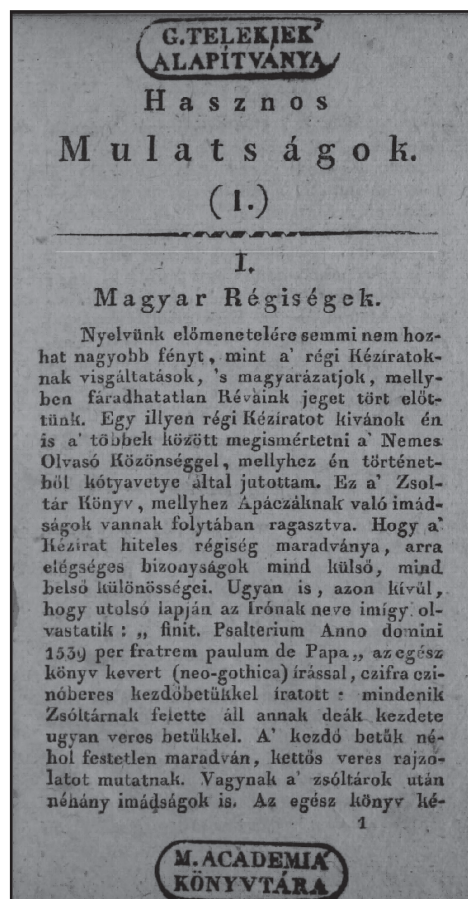
Irodalom

GAZDA István: *A Magyar Tudós Társaság által kiadott könyvek és folyóiratok 1831–1848*. Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára, 129. Magyar Tudománytörténeti és Egészségtudományi Intézet; Magyar Orvostörténelmi Társaság, Budapest, 2018. Forrás: <http://real.mtak.hu/80354/>

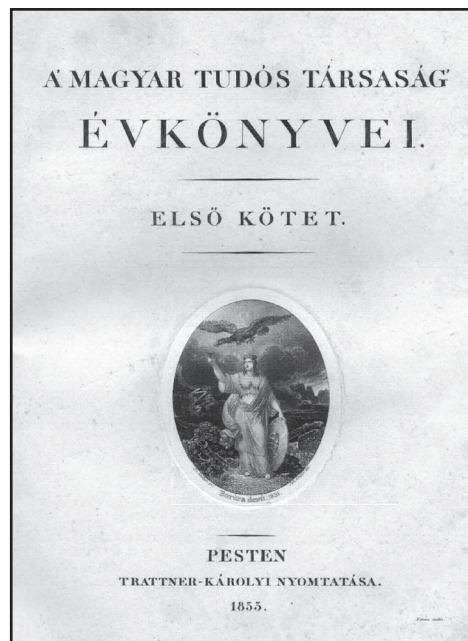
HOLL András: Szövegbányászat, adatbányászat, ismeretfeltárás. = Magyar Tudomány, 6. sz. 2015. 680–685. p.
Forrás: <http://real.mtak.hu/24408/>

HOLL András: *Kémiai tárgyú folyóiratok és publikációk az MTA Könyvtárának repozitóriumában*. = Magyar Kémikusok Lapja, 72. évf. 4. sz. 2017. 113–115. p.
Forrás: <http://real.mtak.hu/50828/>

HOLL András: *Csillagászati folyóiratok és könyvek az Akadémiai Könyvtár repozitóriumában*. = Meteor, 49. vol. 3. sz. 2019. 20–23. p. Forrás: <http://real.mtak.hu/90409/>

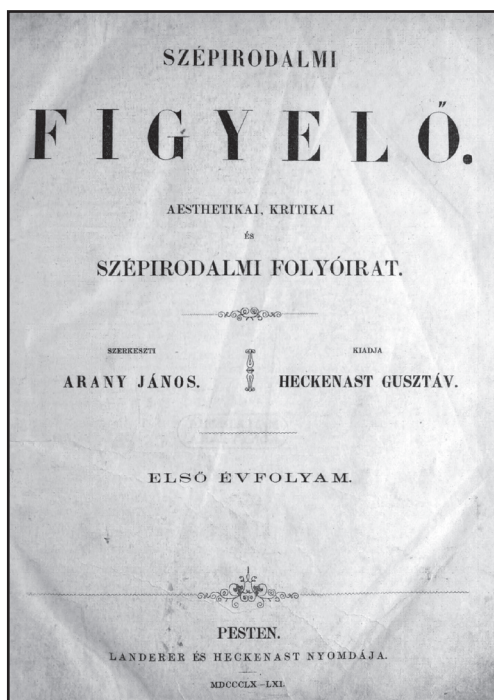

7. ábra

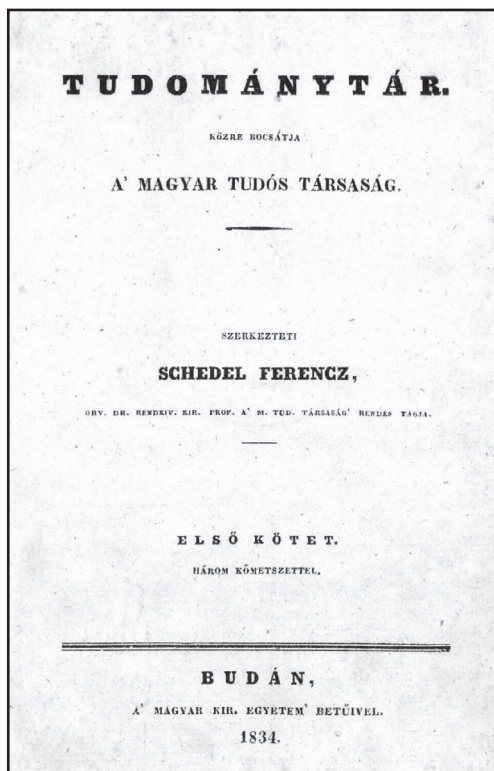

8. ábra

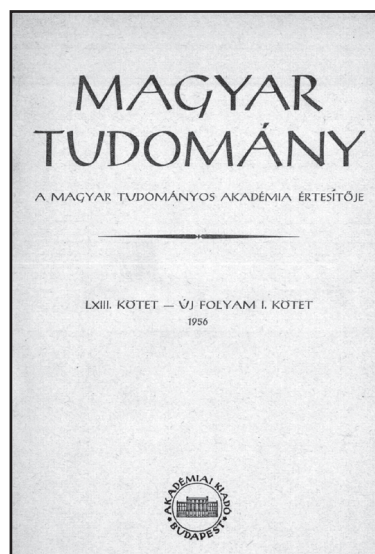

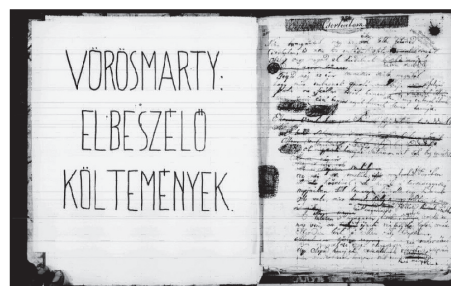
9. ábra

10. ábra

11. ábra

12. ábra

Vörösmarty kézirat mikrofilmtekercsről

Jegyzetek

1. REAL-J: <http://real-j.mtak.hu>
2. REAL-EOD: <http://real-eod.mtak.hu>
3. REAL-MS: <http://real-ms.mtak.hu>
4. REAL-R: <http://real-r.mtak.hu>
5. Például: Merre tartson az akadémiai könyvkiadás? (Hermann József, Imre Samu, Klaniczay Tibor, Köpeczi Béla, Juhász Gyula, Ránki György, Vizi E. Szilveszter, Vajda György, Szántay Csaba, Pécsi Márton). In: Magyar tudomány, 31. (93.) köt.), 6. sz. 1986. 467–478. p. Link a cikk első oldalára a folyóirat évfolyamát tartalmazó PDF fájlban: http://real-j.mtak.hu/142/1/MATUD_1986.pdf#page=489 A link összeállításának sémája: [a PDF dokumentumra mutató URL]#page=[a PDF fájlban annak az oldalnak a száma, amin a cikk első oldala szerepel]
6. <http://vorosmarty.mtak.hu/vm.php>
7. Mint ismeretes, a Magyar Tudományos Akadémia az Akadémiai Kiadó többségi tulajdonrészét eladta, kizárólagos jogokkal csak 1995-ig rendelkezik.

Beérkezett: 2019. augusztus 28.